

ส่วนที่ ๔

การใช้ชีวิตสอดคล้องภูมิปัญญาท้องถิ่น

๘. การใช้ชีวิตสอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ชุมชนบ้านหนองสะแกกว่น ตำบลส้มป่อย อำเภอโนนดินแดง เป็นชุมชนที่มีความโดดเด่นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม เนื่องจากการหลั่งไหลเข้ามาจับจองที่ทำกินของคนหลากหลายเชื้อชาติ หลายภาษาเข้ามาตั้งรกรากที่อยู่อาศัยหลังยุคผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์สิ้นสุดลง จากพื้นที่ป่ากร้างว่างเปล่า กลายเป็นพื้นที่อยู่อาศัย จากบ้าน ๓ - ๔ หลังคาเรือน พัฒนาလာเป็นหมู่บ้านขนาดย่อม และกลายเป็นชุมชนดังที่เห็นในปัจจุบัน ด้วยการที่เป็นชุมชนหลากหลายชาติพันธุ์ บ้านหนองสะแกกว่นจึงมีความได้เปรียบชุมชนอื่นในเรื่องวิถีชีวิตและภูมิปัญญาที่มาจากหลายท้องถิ่น เพื่อการดำรงชีวิตที่สมบูรณ์มากขึ้น ทั้งนี้ การสืบทอดรวมถึงการส่งสมภูมิปัญญาของชนรุ่นก่อนนั้น สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมรอบข้าง ได้เห็นถึงความสามารถ ภูมิปัญญาในการประยุกต์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติรอบกายมาประกอบรวบรวมเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ ต่างๆ ได้เห็นถึงความเฉลียวฉลาดของการสอนลูกหลานในรูปแบบของความเชื่อ และประเพณี และการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม

ภูมิปัญญาด้านการสร้างที่อยู่อาศัย

บ้านเรือนส่วนใหญ่ในชุมชนบ้านหนองสะแกกว่นที่อยู่สายนั้น ได้รับการสืบทอดมาเป็นสมบัติทางภูมิปัญญามีการออกแบบอย่างละเอียดรอบคอบที่สุด เหมาะกับสภาพภูมิอากาศเขตร้อนอย่างเมืองไทย บ้านสองชั้นใต้ถุนโปร่ง เป็นภูมิปัญญาที่นำมาปรับใช้ด้านการอนุรักษ์พลังงาน และการสร้างชายคาบ้านยื่นยาวและหลุบต่ำ เพื่อป้องกันแสงแดดกระทบผนังบ้าน หรือการสร้างหน้าต่างที่ต่ำ หรือการสร้างระเบียง ทำให้ลมถ่ายเทได้สะดวก เป็นต้น ภูมิปัญญาเหล่านี้เกิดขึ้นเพื่อทำให้บ้านเย็นสายนั่นเอง ซึ่งปัจจุบันนักออกแบบบ้านได้นำมาปรับใช้ เพื่อให้มีการใช้พลังงานที่น้อยลง สอดคล้องกับกระแสอนุรักษ์พลังงานในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

ชานเรือนนั้นเป็นตัวเชื่อมของเรือนนอนแต่ละหลังเข้าด้วยกัน เป็นตัวสร้างกิจกรรมภายในครัวเรือนให้เกิดขึ้นเป็นการให้แขกบ้านแขกเรือน เข้ามานั่งพูดคุย เรือนไทยบางหลังก็ยังคงปลูกต้นไม้ใหญ่กลางชานบ้าน เพื่อให้เกิดร่มเงาในบ้านเป็นการลดความร้อนในระดับหนึ่ง พื้นที่ของชานเรือนก็ไปด้วยไม้เว้นระยะให้ลมจากใต้ถุนบ้านลอดเข้ามา และยังเป็นการระบายน้ำฝนให้ออกจากตัวเรือนชานได้รวดเร็วอีกด้วย

การยกใต้ถุนสูงนั้น เป็นการหนีเรื่องปัญหาน้ำท่วมของคนโบราณ และยังได้ใช้ประโยชน์ของใต้ถุนด้วยการนั่งพักผ่อน ทำงานจักษสาน ทานข้าว เก็บของ และเลี้ยงสัตว์ การยกใต้ถุนนั้นก็เพื่อให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก สามารถนั่งทำกิจกรรมได้โดยไม่ต้องเปิดแอร์ และยังสามารถหนีน้ำท่วมในฤดูน้ำหลากได้อีกด้วย ในปัจจุบันหลายๆ พื้นที่ในเมืองไทยยังไม่สามารถหนีปัญหาน้ำท่วมได้ ถ้าการออกแบบบ้านสามารถยกพื้นสูงได้จะเป็นการดี

ครัวนอกบ้าน

ครัว เป็นสถานที่สำคัญที่ทุกบ้านต้องมี เพื่อใช้เป็นสถานที่ประกอบอาหารในชีวิตประจำวัน และการประกอบอาหารย่อมต้องใช้ความร้อนเพื่อทำให้อาหารสุก ระหว่างทำครัวไปก็จะมีความร้อนแผ่ออกมา ทำให้อากาศในห้องครัวอบอ้าว ประกอบกับรสชาติอาหารหลักของชุมชนบ้านหนองสะแกกวนจะมีลักษณะกลิ่นเครื่องเทศแรง รสชาติจัดจ้าน อากาศในห้องครัวจะร้อนขึ้นจากสาเหตุหลักคือ

๑. ความร้อนสะสมขณะทำอาหาร การคั่ว ต้ม ผัด แกง ทอดแบบไทย หรือแม้แต่อาหารไทยรสจัด เผ็ดร้อนด้วยเครื่องปรุงเครื่องเทศ ตอนผัดก็ต้องผัดไฟแรง ทำให้ความร้อนแผ่ออกมามากและสะสมอยู่ในครัว ยิ่งไปกว่านั้น ความร้อนที่ว่ายยังสามารถถ่ายเทเข้าไปยังพื้นที่หรือบริเวณใกล้เคียงได้อีกด้วย

๒. ความร้อนสะสมจากเครื่องใช้ไฟฟ้าในครัว ตู้เย็น เต้าไฟ เต้าอบ เต้าไมโครเวฟ ทุกอย่างที่ใช้ไฟฟ้าใช้ไฟฟ้า สามารถปล่อยความร้อนออกมาได้ ยิ่งมีอุปกรณ์ไฟฟ้าอยู่ในครัวมากเท่าไร ก็ยิ่งมีความร้อนสะสมมากขึ้น ความร้อนจากแหล่งนี้เรามักจะสัมผัสไม่ค่อยได้ นอกจากไปยืนใกล้ๆ กับเครื่องใช้ไฟฟ้าพวกนั้น เช่น หลังตู้เย็นที่จะแผ่ความร้อนออกมา

ครัวเรือนส่วนใหญ่ในชุมชนบ้านหนองสะแกกวน จึงใช้หลักภูมิปัญญาดั้งเดิมในการสร้างครัวให้อยู่นอกตัวบ้าน เพื่อจุดประสงค์ในการหลีกเลี่ยงความร้อน และลดพลังงานในการระบายความร้อนและกลิ่นขณะประกอบอาหาร

สวนครัว รั้วกินได้ พุ่มไม้รอบบ้าน

บ้านหนองสะแกกวน ใช้ภูมิปัญญาที่ช่วยให้อาคารบ้านเรือนเย็นสบาย ก็คือสิ่งธรรมดาๆ ที่ถูกกลืน นั่นคือ "ต้นไม้" ซึ่งมีส่วนช่วยให้ความเย็นแก่อาคารบ้านเรือนได้มาก โดยการคายน้ำและดูดซับความร้อน การให้ร่มเงาป้องกันความร้อน และการป้องกันไม่ให้แสงกระทบพื้นผิว อันเป็นสาเหตุของการสะสมความร้อนเป็นต้น ซึ่งสามารถเห็นความแตกต่างได้อย่างชัดเจน เช่น ผนังอาคารที่มีต้นไม้ช่วยบังแสงแดด จะมีอุณหภูมิต่ำกว่าผนังอาคาร ที่รับ แสงแดดโดยตรงถึง ๘ องศาเซลเซียส นอกจากนั้น ต้นไม้ยังมีประโยชน์ในการดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ และปล่อยก๊าซออกซิเจนให้อีกด้วย

โดยทุกครัวเรือนจะให้หลักการปลูกต้นไม้ประเภทไม้ผล และพืชผักสวนครัวบริเวณในบริเวณรอบบ้าน เพื่อลดความร้อนโดยอาศัยร่มเงาจากไม้ยืนต้น โดยทิศทางในการปลูกต้นไม้จะปลูกด้านทิศตะวันออกและทิศตะวันตก เพื่อให้เกิดประโยชน์ด้านการประหยัดพลังงาน ซึ่งเป็นด้านที่ได้รับแสงแดดมากที่สุด เพื่อป้องกันแสงแดดกระทบผนังและหลังคา ส่วนทิศเหนือจะไม่นิยมปลูก เนื่องจากเป็นด้านที่ไม่ได้รับแสงแดดโดยตรง

บ้านหนองสะแกกวนมีการปลูกผักสวนครัว รั้วกินได้ โดยประโยชน์ในแง่ของด้านเศรษฐกิจ ลดรายจ่าย – เพิ่มรายได้ให้ครัวเรือน ไม่ต้องซื้อมาเพื่อบริโภค และยังสามารถนำมาขายและแบ่งปันกันในชุมชน พืชที่นิยมปลูกกันคือ กระเพรา พริกขี้หนู โหระพา สะระแหน่ หอม กระเทียม ข่า ตะไคร้ มะกรูด มะนาว ถั่วฝักยาว ตำลึง เป็นต้น

แต่ผลทางเชิงลึกของพืชผักสวนครัว รั้วกินได้ ไม่ได้มีเพียงเท่านั้น ในทางหลักวิชาการแล้ว ต้นไม้เล็กหรือใหญ่ ล้วนแล้วแต่จะมีประโยชน์ในการให้ความเย็นแก่อาคารทั้งนั้น แม้แต่ไม้เล็กๆ ที่ปลูกเป็นไม้ประดับหรือคลุมดิน ก็ช่วยลดการสะสมความร้อนตามทางเดิน ถนน และระเบียงได้ หากเป็นไม้ใหญ่ ก็จะทำให้ร่มไม้ซึ่งช่วยป้องกัน และกรองแสงแดด ก่อนตกกระทบตัวอาคาร และหลังคาได้ ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับการห้ามปลูกต้นไม้ ที่มีกิ่งก้านแข็งแรง ทนแรงปะทะของลมและฝนได้ดี มีรากแทงลึกในแนวดิ่ง จะได้ไม่ทำลายตัวอาคาร

กระท่อมน้อยหน้าบ้านขึ้นบานอบอุ่น

ลักษณะของ “กระท่อมน้อยหน้าบ้านขึ้นบานอบอุ่น” เป็นสิ่งก่อสร้างคล้ายบ้าน พื้นที่ใช้สอยไม่เกิน ๙ ตารางเมตร ยกพื้นสูงไม่เกิน ๖๐ เซนติเมตร พื้นทำด้วยไม้ไผ่หรือเศษไม้อื่นๆ ที่หาได้ในชุมชน ไม่มีฝา เพื่อประโยชน์ในการถ่ายเทอากาศเพื่อให้เกิดการระบายลมได้ดี ส่วนใหญ่จะสร้างบริเวณใต้ลมไม้ใหญ่ บางบ้านมีการวางแคร่ไผ่ข้างๆ เพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอย ใช้ประโยชน์ในการพักผ่อน หลบอากาศร้อนอบอ้าวภายในบ้าน ต้อนรับแขก ใช้เป็นที่รับประทานอาหาร และใช้ทำงานอาชีพเสริมต่างๆ เช่น ถักแห อวน สานตะกร้า เป็นต้น

ภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพเสริม

ชุมชนบ้านหนองสะแกกวาน เป็นชุมชนเกษตรกรรม ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ทำสวน เมื่อว่างเว้นจากการทำนาหรือทำสวน ชาวบ้านจะนำภูมิปัญญาที่มี นำมาสร้างรายได้เสริมให้ครอบครัวโดยการทำงานหัตถกรรมโดยการนำสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนมาก่อให้เกิดประโยชน์ เช่น ทอเสื่ออก จักสานเครื่องใช้ต่างๆ เช่น ตะกร้าไม้ไผ่ หมวก กระดัง แคร่ไม้ไผ่ เป็นต้น

ประโยชน์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ด้านเศรษฐกิจ จำหน่าย สร้างรายได้ให้ครัวเรือน

ด้านการลดโลกร้อน ปัจจุบันชาวบ้านหนองสะแก กวนลดปริมาณขยะประเภทถุงพลาสติก โดยการใช้ตะกร้า ในการใส่สิ่งของ เพื่อลดการนำเข้าถุงพลาสติกในชุมชน ซึ่ง สอดคล้องกับการดำเนินงานด้านการลดขยะในชุมชน

ด้านการลดการใช้ทรัพยากรประเภทน้ำมัน เสือก สามารถนำมาเป็นวัสดุปูพื้นรองนั่งได้แทนเสื่อน้ำมัน ไม่เป็น การสร้างมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม และไม่เป็นการนำเข้า ทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้ผลิตเสื่อน้ำมัน

ภูมิปัญญาในการดัดแปลงสิ่งเหลือใช้ให้เกิดประโยชน์

เป็นการนำเอาสิ่งเหลือใช้ นำมาดัดแปลง ปรับปรุงให้อยู่ในสภาพที่ใช้ประโยชน์ได้ ในด้านการตกแต่ง การ ใช้ประโยชน์ และมีความสวยงาม เช่น การนำปึกไม้มาเขียนคำคม การนำท่อนไม้มาสร้างม้านั่ง การนำยางรถยนต์มาเป็น กระจ่างปลูกต้นไม้ เลี้ยงกบ เป็นต้น

